MÅNEDSBLADET

Glemmer du

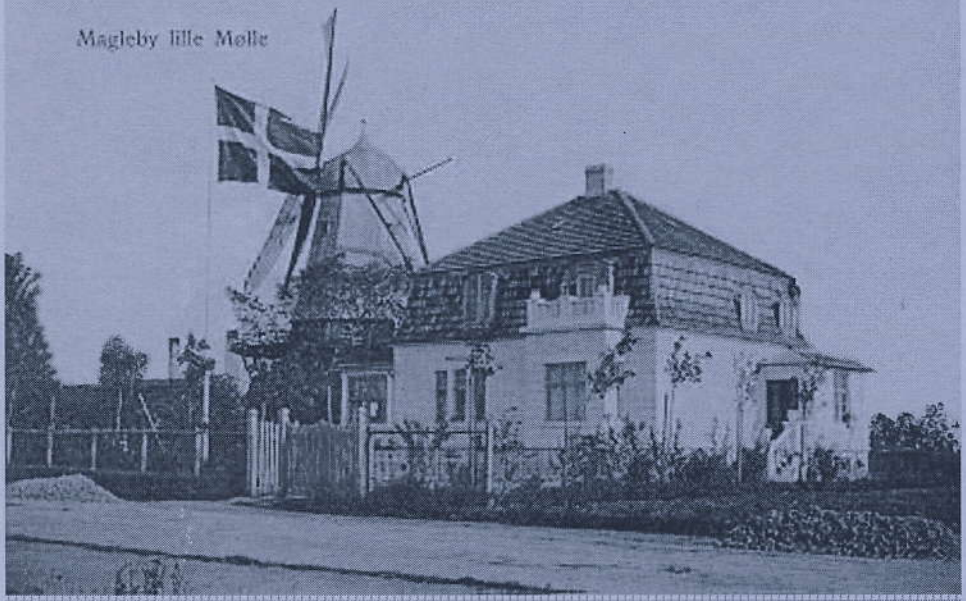

Møller

Nr. 8 - September 2004
Tårnby Kommune - Lokalhistorisk Samling

Forsideillustration:
Postkort af Maglebylille Mølle.

I denne udgave af "Glemmer du" er der hentet inspiration fra:

Torben Ejlersen: Københavns Møller i: Historiske Meddelelser fra København 1990 side 18-77
Brandtaksationer og folketællinger fra Tårnby Sogn

ISSN 1397-5412

Glemmer du er udgivet af:Tårnby Kommune - Lokalhistorisk Samling
Skrevet og redigeret af: Inger Kjær Jansen
Layout: Vicky Bonde

Møller

Når møllen den trænger til vind, vind, vind
at den kan komme rask omkring
Korn bliver til mel og mel til brød
så har vi det, vi lider ej nød
Når mølleren han får vind, vind, vind
Når mølleren han får vind, vind, vind
han bli´r så glad i sind, han bli´r så glad i sind.

Sådan lyder en sang, som vi altid har sunget i min familie til jul, samtidig med vi løber hurtigere og hurtigere rundt om juletræet. Jeg ved ikke, hvor den stammer fra, muligvis fra min farmors slægt på Fyn. Men den fortæller om møllens funktion

Der er kun få steder, man i dag har bevaret møller.
På Amager forsvandt den sidste mølle i 1960´erne uden dog at have været brugt til sit oprindelige formål gennem 50 år. Men for 200-300 år siden var møllerne på Amager pejlemærker i landskabet.

Tårnby Mølle

Den ældste mølle i vores kommune er Tårnby mølle, der kan spores tilbage til 1577. Det var muligvis på dette tidspunkt, møllen blev opført, for i et regnskab fra Tårnby kirke fra dette år, er der et par udgifter, der peger herpå. Man må samtidig slutte, at møllen må have tilhørt kirken.
Der var blevet købt jern fra Stralsund til mølleakslen, en møllesten fra Landskrona, og en Peder Møller havde leveret vindfanget.
På et kort fra 1758 er indtegnet "Møllebacken" omtrent ved det vestlige hjørne af nuværende Englandsvej og Løjtegårdsvej. Det er netop det højeste punkt i kommu-

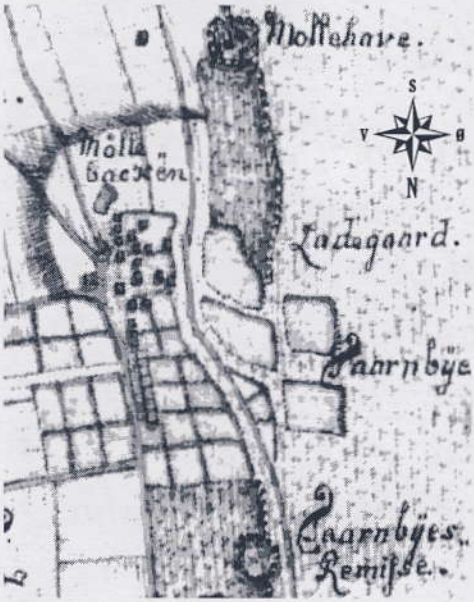

Møllebakken i Tårnby. Kort fra 1758.

nen, så vinden på den flade ø bedst kunne give luft til møllevingerne. Møllegården har sandsynligvis ligget lidt nord og vest herfor, på det samme kort fra 1758 er der angivet en "Møllehave" på dette sted. Men om møllen stadig eksisterede på dette tidspunkt er tvivlsomt.

Omkring 1900 fandtes der en møllesten i præstegårdens have, der blev brugt som bord. Om den stammede fra Tårnby mølle, ved vi dog ikke.

Der er desværre ikke kilder til flere oplysninger om denne mølle, men man kan ud fra udgiften til vindfanget i det gamle regnskab fra 1577 slutte, at det har været en vindmølle.

De første vindmøller i Danmark er fra 1100 tallet. Det var stubmøller, der fungerede ved, at hele møllehuset drejes over en stubfod af tømmer for at holde vingerne i vinden.

De ældste stubmøller havde som regel kun en kværn med en beskeden maleevne, samtidig var de skrøbelige bygninger, det viste en eksplosion ved et krudttårn ved Østerport i 1779. Ved denne ulykke blev to stubmøller ved volden i nærheden sprængt i luften og 11 mennesker omkom heriblandt møllesvende ved de to møller. Denne eksplosion medvirkede til, at krudtmagasinerne blev flyttet udenfor Københavns volde til Amager ved Øresund. Ved den lejlighed blev Amager Strandvej - dengang Krudttårnsvej - anlagt.

Kastrup Mølle

Møllen menes at have eksisteret siden begyndelsen af 1700-tallet. Men det er først i midten af det nævnte århundrede, at der findes en beskrivelse af møllen. Det sker i en brandtaksation fra 1768. Hans Lafrentzen var bygherre, og fik møllen bygget i 1764 på hjørnet

af Alleen og Amager Strandvej på den sydøstlige del. Møllen var en hollandsk gryn- og melmølle og var 5 etager høj.
På de hollandske vindmøller er det kun hatten og vingerne, der drejes op mod vinden, de knuste kornet i kværnen mellem to møllesten.
Med en skalkværn blev de grovere skaller og spidser fra kornet fjernet. Skalkværnen havde kun en møllesten som gned kornets skaller af mod en rasperplade af gennemhullet jernblik. Efter første behandling blev de groft afskallede korn slået på kværnen igen. Herved får man "bankegryn". Hvis disse gryn igen fik en tur gennem kværnen, fik man perlegryn som let kunne sigtets fri for skallerne. Malede man til slut perlegrynene på en almindelig melkværn med to møllesten, fik man fint mel. Med tiden blev dette udviklet med et såkaldt stjernehjul, der bevirkede, at møllen kunne trække flere kværne på samme tid. Ved denne metode kunne møllerne levere fint rugmel og hvedemel.
Ved siden af Kastrup Mølle blev endvidere bygget et hus til mølleren af egebindingsvæk og en lade til korn og kreaturer. Det var bygget på "hollandsk måde", det vil

Kastrup Mølle på Amager Landvej.1960
Foto: Poul Broholm

sige en ret bred bygning. Huset var opført i mur - og bindingsværk. Det var da også en udlænding der anlagde møllen.
Hans Lafrentzen var ejer af den nye opførte hollandske gryn- og melmølle, men boede på Fehmern, hvor han var købmand. Hans bror, Claus Lafrentzen, bestyrede møllen. Senere ser det ud til Hans Lafrentzens svoger, Hans Macke-prang, havde overtaget forpagtningen indtil sin død i 1782.

Nicolaj Sally blev gift med enken efter mølleforpagter Hans Macke-prang, Emerence Lafrentzen, så møllen forblev i familiens eje. Nicolaj Chr. Sally var endvidere også fra Fehmern

I 1789 solgte Hans Lafrentsens enke Anna Mackeprang så endelig møllen til Nicolaj Sally.

Som det ses af gengivelsen af folketællingen fra 1787 var Nicolai Sally allerede i 1787 fuldmægtig ved møllen. Den langsommelige overdragelse skyldes måske, at skødet i første omgang blev tinglæst på Fehmern i 1789 og dernæst ved Amager Birk året efter.

Møllehuset var i 1787 beboet af følgende:

Nicolai Christian Sally, 28 år, gift, husbond, viet til Emerence Mackeprang 26.09.1782, fuldmægtig på Møllen,
Emerence Mackeprang 30 år, 2. ægteskab, madmoder,
Ane Margrethe Mackeprang, 9 år, datter af Emerence Mackeprang og afdøde Hans Mackeprang, møller i Kastrup,
Hans Henrich Sally, 2 år, søn af Nicolai Christian Sally og Emerence Mackeprang,
Hans Buurman, 20 år, ugift, tjenestekarl,
Mathias Haag, 26 år, ugift, tjenestekarl,
Claus Krohn, 24 år, ugift, tjenestekarl,
Erich Kroks, 54 år, ugift, tjenestekarl,

Tegning af Kastrup Mølle, Amager Landevej fra 1895.

Jørgen Kukke, 24 år, ugift, tjenestekarl,
Bodil Nielsdatter, 20 år, ugift, tjenestepige ved Møllen,
Anders Olsen, 20 år, ugift, tjenestekarl, arbejder ved møllen,
Beathe Poulsdatter, 15 år, ugift tjenestepige.

I 1801 solgte Nic. Sally møllen til Frederich Vilhelm Sally. Denne var muligvis bror til Nicolaj.
Møllen var samme år beboet af:
Friderich Vilhelm Sally, 45 år, husfader, jordbruger, gift, møller.
Dorthea Sally, 22 år, gift, hustru,
Christjan Vilhelm Sally, 2 år, søn,
Giertrud Christjane SallyDatter 1 år, datter,
Peder Rudtberg, 24 år, ugift mestersvend på møllen,
Peder Mogensen, 21 år, ugift tjenestekarl,
Friderich Rudtberg, 18 år, ugift tjenestekarl,
Andrea Margrethe Lind, 18 år, ugift, tjenestepige,
Margrethe Redees, 23 år, ugift, tjenestepige.

I Ullerup ligger gården Dortheasminde. Det nuværende stuehus er bygget i 1839 efter, at Peter Jacob Sally havde overtaget gården året før. Gården er opkaldt efter hans mor Dorthea Lafrentzen, der var gift med møller Frederik Sally, Kastrup Mølle. Familien var indvandret til Danmark fra Femern. Slægten Sally ejede Dortheasminde i 134 år.

I 1807 brændte møllen, men møllegården blev reddet. I stedet for at genopføre møllen på sin gamle plads blev den flyttet til Amager Landevej 289, " ½ mil fra København og ¼ mil fra Kastrup" mellem nuværende Adriansvej og Willumsvej. Møllen var stadig en hollandsk vindmølle.
På møllen blev der malet 600 tdr. sæd om året. Det menes at have været den største og fornemste mølle udenfor volden. Til møllen var der 20 tdr. agerland og 5 tdr. eng.
I modsætning til Maglebylille Mølle og St. Magleby Mølle havde ejeren ret til at male for "Kjøbenhavns Indvånere og at tage samme Betaling som Københavns Møller". Der var desuden et bageri i tilknytning til møllen. Møllegården bestod af et stuehus af grundmur, og der var en smuk anlagt have.
Møllernes antal faldt i løbet af 1800-tallet, udviklingen var løbet fra dem, og i begyndelsen af 1900-tallet ophørte mølledriften

Kastrup Mølle på Amager Landevej efter omdannelsen til maskinsnedkeri.

også på Kastrup Mølle. Den sidste møller hed N.P. Nielsen.

I 1911 indgik Kastrup Mølle og Maglebylille i et Aktieselskab A/S Amagermøllerne. Møller A. P. Thorsen var forpagter af begge møllerne

Møllen blev solgt til firmaet Novus i 1924. Firmaet var stiftet i 1919 af V. Thomsen og S. Svensson og det startede sin virksomhed i lejede lokaler i Kastrup Mølle. Her blev der fabrikeret bl. a. døre og vinduer, og der var i øvrigt maskinsnedkeri og trælasthandel. I 1950 døde V. Thomsen og året efter S. Svensson. Firmaet blev derefter omdannet til aktieselskab. A/S Novus udførte bl.a. snedkerarbejde ved boligkomplekset Skottegården.

I 1961 ville Novus af med møllen, og det skabte debat i aviserne. Luftkaptajn Venningbo ville redde møllen, og fik den tilbudt af firmaet, hvis han ville fjerne den. Men det lykkedes ikke, og møllen blev revet ned. Amagers sidste mølle forsvandt hermed.

Maglebylille Mølle

Møllen blev opført i 1720 øst for landsbyen på overdrevet. I 1767 ejedes møllen af Henrich Rajersen, der måtte betale en årlig grundskat til landsbyens gårdmænd. Denne aftale blev også overholdt af efterfølgeren Asmus Grell og dennes enke i hvert fald indtil 1831.

I 1834 havde Hendrich Buvh overtaget møllen og fik den vurderet til brandforsikringen i 1834. Her får vi den ældste beskrivelse af møllen:

Møllen lå øst for møllegården og var en stubvindmølle. Den var 3 etager høj og havde et "hatteloft". Første etage var 16 kantet og af grundmur i alt 40 alen (=ca. 25 meter) eller i omkreds 12 alen (=ca.7,5 meter) fra flade til flade under loftet, det øvrige af møllen var bygget af tømmer og brædder. Første etage var indrettet med 4 indgange til et magasin, hvori også møllens fundament var anlagt. Endvidere en udvendig opgang til 2. etage med kværn. I 3.etage var den liggende aksel med et udvendigt vindfang og segl, den stående aksel med kamhjul og kværn samt en opgang til hatteloftet, der var indrettet til magasin.

I 1840 blev møllen vurderet på ny, her får man bl.a. at vide at møllens hat er 8 alen (=ca. 5 meter) høj,

Møllen var forsynet med en skalkværn (se tidligere afsnit), og en melkværn.

Kort over Maglebylille fra 1787. Indsat kompas

Møllegården blev vurderet samtidig, stuehuset var opført i mur- og bindingsværk og havde stråtag. Mod øst var der en længe indrettet til bageri, mod vest en længe til tærskelo og lade, og en længe mod syd til stald for 12 kreaturer, skærelo og karlekammer.

I midten af 1800-tallet blev Maglebylille Mølle flyttet til Amager Landevej. I 1873 blev denne møllebygning erstattet af Gothersgade Mølle i København.

I 1900 overtog Christian Feddersen møllen. Han var født 1865 i Flensborg og kom hertil i 1900 med sin kone og 3 børn. Ved møllen var der desuden to møllersvende, en brødkusk og en møllekusk samt 2 tjenestepiger

I 1911 blev møllen til et aktieselskab A/S Amagermøllerne hvori, som nævnt, Kastrup Mølle var den anden part.

I oktober 1915 udbrød der brand på møllen og hermed var dens skæbne beseglet

Branden blev beskrevet i følgende avisartikel:

Maglebylile Mølle nedbrændt.

En af de gamle Voldmøller forsvunden.

Ved Midnatstid bemærkede en Soldat, der er indkvarteret i en Villa tæt op til Maglebylille Mølle ved Nykro paa Amager Landevej, at Møllen stod i brand.

Beboerne i Møllehuset blev vækkede, ligesom Brandvæsenet blev tilkaldt.

Det mægtige Flammeskær fra Møllen kunde ses videnom.

Mølleforpagter Thorsen ringede strax til Branddirektør Svend Hansen, Østergaard. Det lokale Brandvæsen blev purret ud - men længe før det var kommet paa Benene, var en af de københavnske Sprøjter mødt og i Gang med Slukningen. Denne frembød iøvrigt store Vanskeligheder.

Det kneb med at skaffe Vand. Den københavnske Sprøjte tømte hurtig Brønden, og det virkede parodisk at se Amagervognene komme rumlende i Nattens Løb med de smaa Ottingkar med Vand.

En Villa med 50 Soldater i Fare.

Møllens Skæbne var hurtig beseglet. Ved 1-Tiden stod kun Murene og Underbygningen tilbage.

Iøvrigt frembød Branden et sjælden smukt Syn. Gnisterne regnede over Pladsen, som ved et Tivoli-Fyrværkeri.

Et Øjeblik var der Fare for en Villa, der ligger tæt op til Møllen og hvori 50 Soldater var indkvarterede. Men ved 2-Tiden mente man dog at have reddet Villaen.

Maglebylille Mølle, 1900.
Foto: Carl Flensborg.

Når Ødelæggelsen ved Branden ikke blev større end Tilfældet er, skyldes det i ikke ringe Grad Mølleforpagterens Koldblodighed. Saa snart han var vækket og havde hidkaldt Brandvæsenet, styrtede han ud, halvnøgen, og afbrød Broen, der forbandt den brændende Mølle med Magasinet.

Om Brandens Opkomst vidstes intet i Nat. Der havde været arbejdet sidst paa Møllen Søndag Middag kl. 12 - saa sejlede Særlingen af.

Den nedbrændte Mølle vil være kendt af alle de Københavnere, som er kommet paa Cykle paa Amager. Særlig gamle Københavnere vil endvidere kunne erindre Møllen fra den Tid, da den laa paa den nu nedbrudte Vold ud for Gothersgade. Det var nemlig den forhenværende Gothersgades Mølle, som i 1872 flyttedes til Amager.

Møllen tilhørte de københavnske Brødfabrikker, der drev den, sammen med den, et Stykke nærmere ved Byen, liggende Mølle under Aktieselskabsbetegnelsen "AmagerMøllerne".

Maglebylille Mølle var nu meget moderne indrettet med Sugegasindlæg og repræsenterede en Værdi af over 50.000 Kr.

Den nuværende Forpagter har været knyttet til Møllen i fem Aar. For ham betyder Branden et meget stort Driftstab.

Hvis du har billeder, oplysninger eller andet af lokalhistorisk interesse, så henvend dig til:

Lokalhistorisk Samling
Kamillevej 10
2770 Kastrup
Tlf. 32 46 05 45

www.bibliotek.taarnby.dk
Klik på **Lokalhistorisk Samling**

Vi har publikumsmaskine med adgang til internettet og mange slægtsforskerlinks.

Åbningstider:

Mandag	16.00 - 20.00
Tirsdag	12.00 - 16.00
Fredag	12.00 - 15.00

Lokalhistorisk Samling har desuden udstillinger på:

Kastrupgårdssamlingen

"Midt på Amager"
&
"KASTRUP GLAS"

Åbent Tirsdag til søndag
14.00-17.00
Onsdag tillige
14.00-20.00

Plyssen
Amager Strandvej 350:

Permanente og skiftende udstillinger

Åbent Lørdag og søndag
13.00-16.00